

Římská armáda

Království: málo zpráv. Je pravděpodobné, že již v období etruských králů došlo ke společenské reformě, která měla mj. za cíl rozdělení obyvatelstva pro potřeby vojska. Zřejmě tehdy bylo obyvatelstvo rozděleno podle majetku do čtyř kategorií: jezdeckvo (**equites**), s těžkou výzbrojí (**classis**), s lehkou výzbrojí a ti co nesloužili ve vojsku (**infra classem**).

Republika: Základní jednotkou republikánské armády byla legie, sestávající z pěších těžkooděnců. Jejich počet v legii kolísal mezi 4200 až 6200 muži. Původně byly uspořádány do tří nečleněných řad (**falanx**).

Rozestavění římského vojska na počátku republiky.

LEGIONE FALANGITICA
D'EPOCA SERVIANA

VELITES

150 CAVALIERI

□□□□□
□□□□□
□□□□□

EQVITES

~~1000 PRINCIPES
1000 HASTATI
1000 TRIARI~~

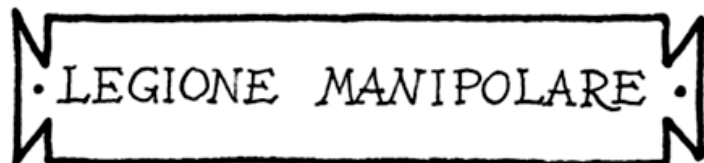
150 CAVALIERI

□□□□□
□□□□□
□□□□□

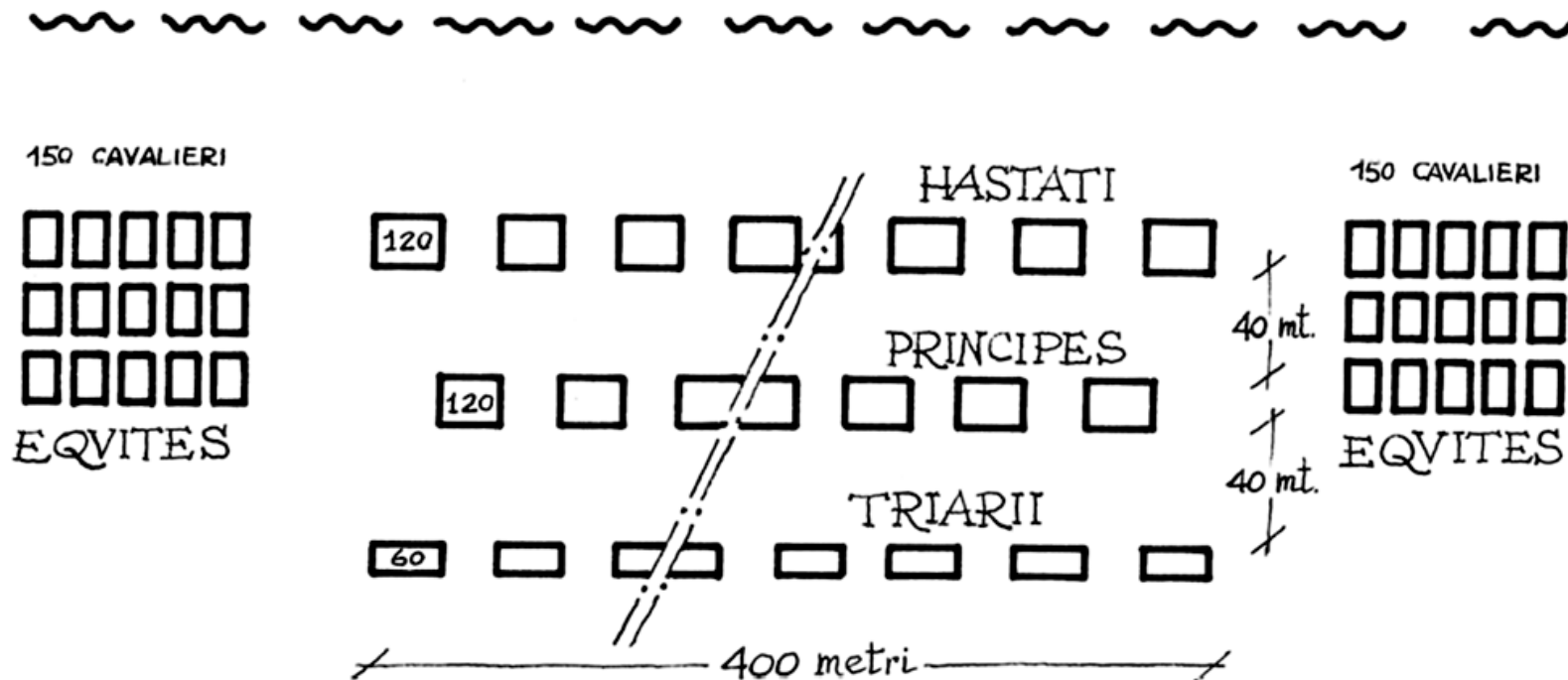
EQVITES

V průběhu 3. st. př. Kr. byla legie rozdělena na menší a pohyblivější taktické jednotky. Každá legie se pak skládala z 30 manipul, každé **manipulus** ze dvou **centurií**. Vojáci nastupovali ve třech řadách, vždy po deseti manipulech. V první řadě stáli mladí vojáci (**hastati**), v druhé zkušenější (**principes**) a ve třetí starší a veteráni (**triarii**). Na obou křídlech stáli lehkooděnci (**velites**) a jednotky spojenců (**socii**).

Rozestavění římského vojska po zavedení manipulů

VELITES

Zásadní reformu republikánské armády uskutečnil **C. Marius** na konci 2. století př. Kr. Marius řešil nedostatek nováčků ve vojsku a neblahý vliv neustálých odvodů na italské hospodářství tím, že stavy doplnil z řad dobrovolně se hlásících nemajetných římských občanů (**proletarii**). Takto získaní vojáci dostávali pevný žold a po 16 letech služby měli nárok na přiděl půdy. Vznikla tak profesionální žoldnéřská armáda.

Císařství: Kostra římské armády v době císařství byla vytvořena Octavianem, pozdějším císařem Augustem. Po ukončení občanských válek v bitvě u Actia snížil počet legií a tak stálou říšskou armádu tvořilo 25 legií. Doplnovaly je četné pomocné jednotky, jejichž celkový stav byl zhruba stejný jako počet vojáků v legii. Augustus též zorganizoval stálou vojenskou flotilu, služba v ní však byla méně ceněná.

Krise impéria ve 3. století ukázala i na zastaralost obranné strategie říše a z ní vyplývající struktury vojska. Proto reformy, zahájené císařem Dioclatianem znamenaly zásadní přebudování římské armády. V pohraničních provinciích byl většinou umístěny 2-2 legie (tzv. **ripenses** či **limitanei**), utvořené z méně významných pohraničních jednotek. Jejich stavy se z velké části už rekrutovaly z nově na území říše usazených barbarů. Vojensky důležitější jednotky byly umístěny v blízkosti sídel císařů, byly pohyblivé a mohly být nasazeny kdekoli podle potřeb (tzv. **comitatenses**).

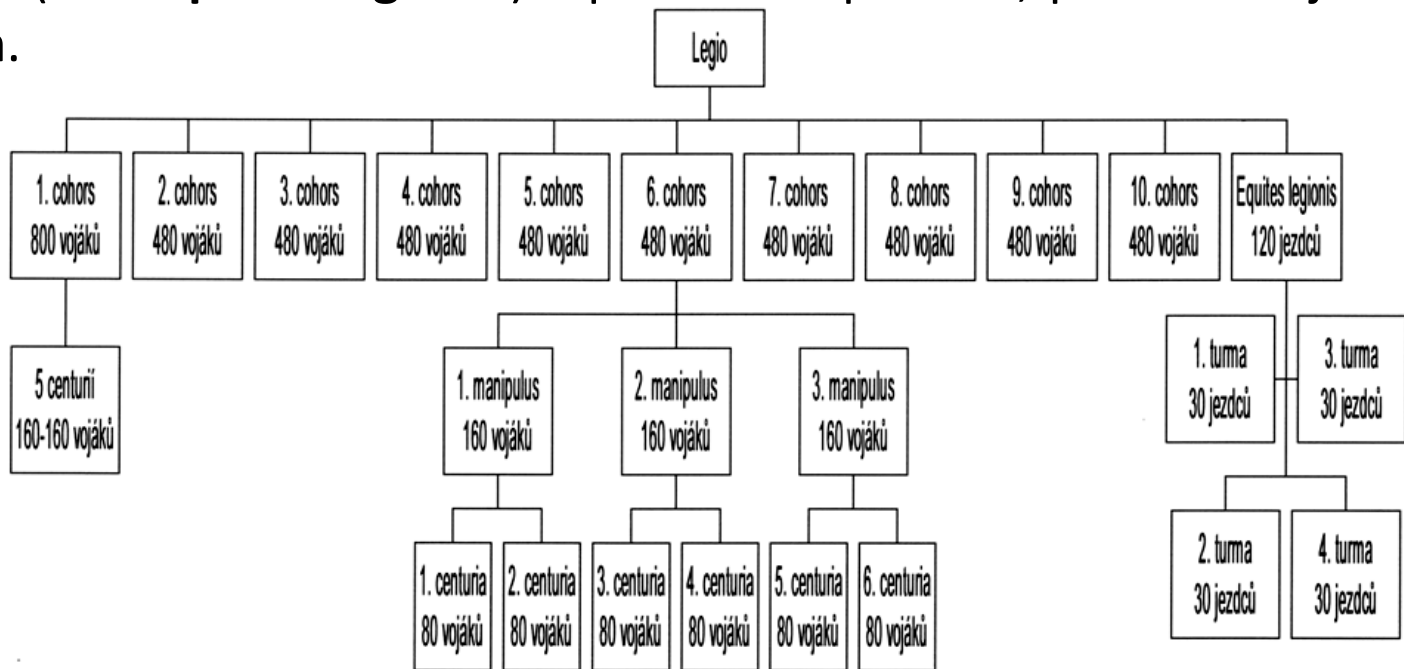
Legie

Jádro římské armády, elitní bojové jednotky Říma, skládající se z římských občanů. Počet legií nebyl stálý. V 1. st. po Kr. asi 25 legií. Jejich počet měl později zvyšující tendenci (zřejmě ale nikdy ne víc než 28), naopak klesaly početní stavy uvnitř legií. Celkový počet vojáků v legii se udává mezi 5000 a 6000. Legionáři po odchodu do penze dostávali určitý finanční obnos nebo díl půdy. Často se usazovali v kraji, kde sloužili, a podíleli se na zakládání nových měst (kolonií) v provinciích.

Legie byla rozdělena do 10 **kohort (cohors)**. Na počátku císařství byly všechny kohorty zhruba velké, od Flaviovců jsou rozděleny takto: **1. kohorta** měla **800** (někde 1000) mužů, **2.-10. kohorta** měla dohromady **4800** (tj. po 480 vojácích, jinde 500) mužů.

Každá kohorta se skládala ze **6 centurií po 80 mužích** (ty se po dvou družily do **manipulů**, takže legie měla **60 kohort a 30 manipulů**). Kohorty měly svůj název (např. Augusta, Gallica), přezdívku (např. Pia, Felix) a odznak (signum).

Nejnižší dělení je rozdělení centurií do **10 contubernií** (sdíleli společnou místnost). Ke každé legii byl navíc přičleněna menší jezdecká jednotka o síle 120 mužů (**tzv. equites legionis**) – především poslové, přidělení k jednotlivým centuriím.

Čestné názvy legií:

Adiutrix – pomocná, záložná (legie);

Apollinaris – zasvěcená Apollónovi (legie);

Gemina – dvojče, označení legií, které sdružil po bitvě u Actia (31 př. Kr.) Octavianus;

Martia – zasvěcená Martovi (legie);

Minervia – zasvěcená Minervě;

Rapax – „valící se“, „strhující“;

Victrix – vítězná.

CIL XIII 12326:

LEG(ionis) XXII / PR(imigeniae) ANT(oniniana) P(iae) F(idelis)

(Výrobek) legie XXII Primigenia Antoniniana Pia Fidelis.

Kolek na římské cihle z doby kolem roku 213 po Kr. Název legie je odvozena od ochranné bohyně Fortuna Primigenia. Pia Fidelis je čestné jméno legie za věrnost a zbožnost, Antoniniana je odkaz na jméno a dobu vlády císaře Caracally (211-217).

Legio I Adiutrix – kolky: **LEG I AD** (legionis I Adiutricis)

STANOVIŠTĚ	DOBA
MOGONTIACUM (MAINZ/MOHUČ)	70?-85/86
SIRMIUM (SREMSKÁ MITROVICA)?	89-92?
NEZNÁMÉ MÍSTO	92-97
<u>BRIGETIO (SZÖNY)</u>	<u>97-POZDNÍ ANTIKA</u>

Legio I Italica – kolky: **LEG I ITAL** (legionis I iatlicae)

STANOVIŠŤĚ	DOBA
LUGDUNUM (LYON)	68-69
NOVAE (SVIŠTOV)	69-TETRARCHIE

Legio I Minervia – kolky: **LEG I M P F** (legionis I minerviae piae fidelis), **LEG T M P F**, **LEC T M**, **LEG I M**, **L T M P F**, **L I M**, **L T M**, **L I M P F**

STANOVIŠTĚ	DOBA
BONNA (BONN)	82-101/102
RŮZNÁ V MOESII INF. A DACII	101/102-105/106
BONNA (BONN)	105/106-161/162
RŮZNÁ NA VÝCHODĚ	161/162-166
BONNA (BONN)	166-POL. 4. ST.

Legio II Adiutrix – kolky: **LEG II AD** (legionis II Adiutricis)

STANOVIŠTĚ	DOBA
NOVIOMAGUS (NIMWEGEN)	70/71
LINDUM (LINCOLN)/DEVA (CAERLEON)	70/71-85/86
SINGIDUNUM (BĚLEHRAD) ?	86/87-89
AQUINCUM (BUDAPEST)	89-101/102
RŮZNÁ V DACII	101/102-105/106
<u>AQUINCUM (BUDAPEST)</u>	<u>105/106-POZDNÍ ANTIKA</u>

Legio II Italica – kolky: **LEG II ITA** (legionis II italicae), **LEC II ITA**, **LEG II ITALICAE – FORTVNATVS**, **LEG II ITALICAE - POMPIIIANVS** (=pompeianus), **LEG II ITALICAE – POMPEIANVS**, **LEG II ITALICAE - QVINTIANVS**

STANOVIŠTĚ	DOBA
OKOLÍ AQUILEIE	165/166-170
LOČICA	170-172
ALBING (V NORICU)	172-191/205
LAURIACUM (LORCH)	191/205-POZDNÍ ANTIKA

LEC II ITA

LEG II ITALICAE
POMPIIIANVS

LEG II ITALICAE
FORTVNATVS

Legio III Italica – kolky: **LEG III IT CON** (legionis III italicae concordis), **LEG III IT CO**, **LEG III ITAL**, **LE III ITAL**, **LIG III ITAL**, **LEG III ITA**

STANOVIŠTĚ	DOBA
OKOLÍ AQUILEIE	165/166-172/174
EINING-UNTERFELD (RAETIA)	172/174-179/180
REGINUM (REGENSBURG)	179/180-POZDNÍ ANTIKA

Legio X Gemina – kolky: LEG X GPF (legionis X geminae piae fidelis), LE X CPF, LEG X GP, LEC X CP, LEG X G, L X GPF, L X G, LEG X GEM

STANOVIŠTĚ	DOBA
NEZNÁMÉ MÍSTO V HISPANII	?-62
CARNUNTUM (BAD DEUTSCH-ALTENBURG)	62-68
NOVIOMAGUS (NIJMEGEN)	71?-101/102
AQUINCUM (BUDAPEST)	101/102-118
VINDOBONA (WIEN)	118-POZDNÍ ANTIKA

Legio XIV Gemina – kolky: **LECONIS XIII G** (legionis XIII geminae), **LEG XIII A N T** (legionis XIII antoniniana), **LEG XIII G MAV** (legionis XIII geminae martiae victricis), **LEG XIII G M V**, **LEC XIII M V**, **LEG XIII G M**, **LEC XIII C**

STANOVIŠTĚ	DOBA
MOGONTIACUM (MAINZ)	?-43
BRITANNIA	43-67/70
MOGONTIACUM (MAINZ)	70-92/97
NEZNÁMÉ MÍSTO	92/97-100
VINDOBONA (WIEN)	100-117/118
CARNUNTUM (BAD DEUTSCH-ALTENBURG)	117/118-POZDNÍ ANTIKA

LEC XIII G

LEG XIII MAV

LEC XIII G M V

Legio XV Apollinaris – kolky: LEG XV APOL (legionis XV apollinaris), LEC XV APOL, LEC XV APO, LEC XV AP

STANOVIŠTĚ	DOBA
CARNUNTUM (BAD DEUTSCH-ALTENBURG)	1. POL. 1. ST.-62
RŮZNÁ V ORIENTU	62-71
CARNUNTUM (BAD DEUTSCH-ALTENBURG)	71-117/118
SATALA (SADAGH, CAPPADOCIA)	117/118-POZDNÍ ANTIKA

LEG XV APOL

LEG XV AP

Legio XXII Primigenia – kolky: LEG XXII P P F – IVL PRIMVS F (legionis XXII primigeniae piae fidelis – Iulius Primus fecit), LEG XXII P R P F I D (legionis XXII primigeniae piae fidelis)

STANOVIŠŤĚ	DOBA
MOGONTIACUM (MAINZ)	39-71
VETERA II (XANTEN)	71-92/97
MOGONTIACUM (MAINZ)	92/97-POZDNÍ ANTIKA

LEG XXII P P F
IVL PRIMVS F

LEG XXII P R P F I D

Velení legie

Velitelem byl legát ze senátorského stavu – **legatus Augusti legionis** (věk ca 30-40). Jmenoval ho císař.

Štábní důstojníci jsou: **tribunus militum legionis laticlavius** (zástupce velitele ze senátorského stavu, věk 20-30 let). K nim přiřazeno 5 tribunů z jezdeckého stavu – **tribunus militum angusticlavius**. Nejsou to kariérní vojáci.

Nejvyšším důstojníkem z řad profesionálních vojáků byl **praefectus castrorum legionis**. Spravoval tábor, byl představeným v teritoriu legie a v nepřítomnosti legáta a tribuna laticlavie velel legii. Většina profesionálních důstojníků byli **centurioni**, pod nimi poddůstojníci **principales**.

Početni stav legie (podle H. v. Petrikovits):

60 centurií po 80 mužích	4800
Equites legionis	120
Řemeslníci, skladníci apod. v táboře	300
Řemeslníci mimo tábor	100
Nemocniční a veterinární personál	50
Štábní úředníci	260
Odvedení poddůstojníci u místodržícího a procuratora provincie	210
Odvedení poddůstojníci u místodržícího a procuratora jiných provincií	210
Odvedení k celním, daňovým a silničním stanicím	200
<u>Jiní immunes</u>	<u>150</u>
Celkem:	6400

Centurio

Centuria: vojenská setnina, administrativní celek legií a pomocných sborů. Skládala se z ca 100 vojáků (miles), z nichž asi 80 řadoví (miles gregalis), zbytek immunis a principalis. V čele stál centurio. Za Hadriana byla provedena reforma, kdy každá centuria se stala samostatnou taktickou jednotkou.

Většina profesionálních důstojníků v legii byli **centurioni**. Velitel setnin (=centuria) v římském vojsku (**v legiích, auxiliárních jednotkách, od Antonina Pia i v classis**). Úkolem centuriona bylo mj. administrativní vedení podřízené centurie, ale k různým hodnostem centuriona se přiřazovaly i různé taktické a velitelské funkce (takže ne každý centurio nutně velitel). Centurio je nejvyšší post, dosažitelný řadovým vojákem, který k tomu musel projít 15 mezistupňů. Centuriony jmenuje legát legie.

Post centuriona byl dosažitelný třemi způsoby:

- Službou v legii, kde absolvovali různé poddůstojnické stupně (**principalis**). Před reformou Septimia Severa, která ulehčila postup mezi centuriony, dosáhlo centurionatu jen relativně malý počet principalis.
- Po 16-leté službě v městském vojsku v Římě mohli být jako **evocati** přeřazeni do některé z legií.

Evocati – za republiky záložník po 6-leté vojenské službě. **Evocati Augusti** jsou délesloužící z praetoriánské gardy (**cohortes praetoriae**), které vybíral císař po 16-leté službě z nejlepších poddůstojníků. Část se jich poté věnovala administrativním úkolům, část k legiím jako centurioni.

- Přímo na post centuriona mohli nastoupit příslušníci jezdeckého stavu, členové municipální aristokracie a městští úředníci.

V každé legii původně **60** (v každém manipulu 2, v cohortě 6), v době císařské **59** (v 1. cohortě 5, v 2.-10. cohortě 6) **centurionů**. Existuje hierarchie mezi centuriony. V době císařské, kdy základní taktickou jednotkou jsou cohorty, vedl vyšší centurio (**centurio prior**) do válečné akce nebo na výcvik celou cohortu.

Centurioni 2.-10. cohorty jsou vzestupně: **hastatus posterior, hastatus prior, princeps posterior, princeps prior, pilus posterior a pilus prior**. Před titulem se uvádí číslo cohorty – Decimus Hastatus Posterior = centurio 10. cohorty.

Centurioni nejvyššího stupně – tzv. **primi ordines** – jsou centurioni 1. cohorty (ve vzestupném pořadí): **hastatus posterior, princeps posterior, hastatus, princeps a primus pilus**. Nejvýše postavený a nejzkušenější centurio 1. cohorty – **primus pilus** – zastával funkci jeden rok a poté mohl pokračovat v další kariéře. Nejvyšší centurio legie (primus pilus) se zúčastňoval štábních porad legáta legie.

Další kariéra centuriona:

Procuratury nebyly dostupné jen pro příslušníky jezdeckého stavu po vojenské dráze, ale i pro „nejezdecké“ důstojníky legií, kteří po dosažení **primipilatu** mohli pokračovat v kariéře jako procuratoři.

Bývalí **primi pili** (tzv. **primipilares**) mohli pokračovat ve vojenské kariéře, zpravidla jako **praefectus castrorum** (později **praefectus legionis**). Mohli taky získat **procuraturu stupně centenarius**. Další kariérní možností byla služba ve třech městských jednotkách v Římě – v **cohortes vigilum**, **cohortes urbanae** a nakonec **cohortes praetorianae** – v hodnosti tribuna. Po ní ještě mohla následovat **procuratura stupně ducenarius**.

Cohortes vigilum (nebo **vigiles** – tj. ti co bdí): městský hasičský sbor (ale vojenská organizace!) v Římě. Vytvořeny Augustem, celkem bylo 7 cohort, v jejich čele **praefectus vigilum** jezdeckého původu.

Cohortes urbanae (nebo **urbaniciani** - městské jednotky): policejní sbor v Římě, vytvořený Augustem. Celkem 3-6 cohort. Velitelem **praefectus urbi**.

Cohortes praetoriae – praetoriánská garda, původně strážní služba v praetoriu (=obydlí velitele). Hlavním úkolem je strážní služba u císaře. Bylo 9-16 cohort. Velitelem **praefectus praetorio**.

Poddůstojníci - principales

Stojí mezi řadovými vojáky (**miles gregalis**) a centuriony. Prvním stupněm postupu řadového vojáka je, že je zbaven některých povinností (**munus** – např. stráž, stavba opevnění apod.) – stane se tzv. **immunis** se speciálním úkolem (nadále ale bere žold – **stipendium** – řadového vojáka). Podle toho, k jakému úkolu byl immunis přiřazen, se odvíjí i jeho následná kariéra.

Dostal-li nějaký **taktický úkol**, mohl se např. stát

-**tesserarius** (podle voskové destičky s heslem a jménem – tessera, jeho úkolem je zprostředkování hesla mezi veliteli a contuberniemii, sbírá denní hlášení),

-**optio-optio spei ordinis** (zástupce centuriona),

-**signifer** (nosič vojenského odznaku – **signa militaria**: tak se označovaly odznaky manipulů ve tvaru zvednuté ruky, doplňkovým úkolem je správa ušetřeného žoldu vojáků, ve válce má na hlavě vlčí kůži, vždy 1 v každé centurii),

-**cornicen** (trubač),

-**aquilifer** (nosič odznaku – orla – legie, patří vždy k 1. cohortě).

Byl-li *immunes* přiřčen k štábu (**officium**) důstojníka, většinou byl pověřen **správními úkoly**:

-**librarius, actarius** – písař,

-**interpres** - překladatel,

-**speculator legionis** - zvěd, posel, policejní úkoly, zatýkání, výslechy, exekutoři, kati, nesloužili u jednotky, nýbrž v úřadech místodržícího,

-**commentariensis** - vedli soudní agendu úřadu místodržícího, u praetorských 1, u consularis 3 sloužili,

-**questionarius** - kat, pracovník trestných soudů),

-**frumentarius** - (z *frumentum*–obilí), původně zřejmě zásobovací poddůstojník, od Hadriana tajná policie a výzvědná činnost,

-**beneficiarius** - poddůstojník, jehož služba je vázána na officium některých senátorských a jezdeckých velitelů. Sloužili u velitelů římských jednotek, u místodržících císařských provincií, u velitelů legií a auxilií, u některých procuratorů a u všech osob, jejichž právní statut umožnil držení určitého počtu beneficiariů (např. víme, že u praefectus vigilum jich bylo 35, u legatus legionis ca 20, u místodržícího ve statutu praetora 30). Označovali se podle toho, kde sloužili (např. **beneficarii tribuni, beneficarii legati legionis, beneficarii consularis**),

-**cornicularius** – nejvyšší post mezi principales, pracovali v úřadech vysokých magistratů říšské, provinciální a vojenské správy.

Na provinciálních nápisech se objevuje řada představitelů místní společnosti, jejichž převážná část patřila k poddůstojníkům vojska, k úředníkům různých procuratur, k městským samosprávám a vedení různých společností.

Poddůstojnický sbor vojska – tzv. principales – se v různých jednotkách (legie, městské jednotky, flotila, pomocné sbory) uplatňoval ve třech hlavních oblastech:

- zastávali různé konkrétní vojenské úkoly;
- pracovali v kancelářích (officium) velitele a jiných vyšších důstojníků;
- zajišťovali různé samosprávné a technické úkoly.

Bez ohledu na zařazení se **principalis** dělili do **4 hodnostních a platových skupin**:

- nejnižší stupeň – immunes, dostával stejný žold jako miles gregarius;
- druhý stupeň znamenal žold ve výši 1,5 násobku, byli to poddůstojníci různých taktických úkolů;
- třetí stupeň byli beneficiarius s dvojnásobným žoldem;
- čtvrtý stupeň s trojnásobným žoldem byli čekatelé na post centuriona, aquilifer, optiones spei ordinis, cornicularius místodržících a praefectů hlavních měst.

Složení a počet pracovníků **officia místodržícího** záviselo na vojenském statutu provincie. V provinciích, kde 2-3 legie s místodržícím v hodnosti consularis, se počítá s officiem o ca 200 lidech. V provinciích s 1 legií a místodržícím v hodnosti praetorius úřad o velikosti ca 100 lidí.

K úřadu místodržícího patřili tzv. **beneficarii consularis** (tak se označují, i když je místodržící jen praetorius), kteří od 2. st. zastávali úkoly silniční policie v provinciích. Na důležitých komunikačních uzlech v blízkosti provinciálních hranic měli své „policejní“ stanice, odkud kontrolovali určité území.

V provinciích, kde nebyla legie, byli principales vyššího stupně (např. corniculares, commentariensis, beneficiarius) převeleni ze sousední vojenské provincie (např. do Daamatie z obou Pannonií a obou Moesií), nižší poddůstojníci pocházeli z místních pomocných sborů.

Úřady velitelů a důstojníků legie byly podobně strukturovány jako úřady místodřitelů, jen s nižším počtem pracovníků. Na jejich čele stál **cornicularis** (3. platový stupeň), dalšími stálými členy byli **beneficiarius** a **librarius**.

V přímých **vojenských funkcích** byl nejvyšší **aquilifer**, který spolu s **optio spei** patřil do 4. platového stupně. Dále v 3. platovém stupni byl **imaginifer**, v 2. platovém stupni jsou **signifer**, **optio**, **tesserarius**, v 1. platovém stupni **tubicen** (hráč na tubu), **cornicen**, **bucinator** (hráč na bucinu), **custos armorum** (strážce skladu zbraní), **discens aquilifeum**, **discens signiferum** (**discens** = učeň).

Technické úkoly poddůstojníků byly většinou doplňkového charakteru. V legiích k 2. platovému stupni patřil jen **hydraularius** (hráč na vodní varhany), ostatní (např. **optio valetudinarii**, **optio fabricae**, **doctor fabrum**, **architectus**, **ensor** (stavař-inženýr), **medici**, **librarii** atd.) byli jen pomocné síly, zařazené do nejnižšího platového stupně.

Významný úkol měly „dělostřelci“ – **ballistarii**, kteří obsluhovali samostřily a těžké praky (onagry).

Pomocné sbory (tzv. auxilia).

Menší jednotky složené z obyvatel bez římského občanství (výjimkou jsou **cohortes voluntariorum civium Romanorum**), původně vzniklé za republiky jako jezdecké a speciální oddíly z řad spojenců. Často byly sestavovány z příslušníků jednoho etnika nebo obyvatel určitého území, což odrážely i názvy sborů (např. ala I Britannica – první ala brittská, cohors I Thracorum – první kohorta thrácká). Celkový počet členů těchto jednotek se zhruba rovnal počtu legionářů. Do poloviny 1. st. po Kr. stanovovaly společně s legiemi, po ustálení hranic byly zcela odděleny a sloužily především jako skuteční pohraničníci.

Vojáci pomocných sborů po 25 letech služby obdrželi římské občanství. To jim bylo potvrzeno na dvou bronzových destičkách (tzv. **diploma**). Statut římského občana se vztahoval i na jejich děti, kteří tak mohli později vstoupit i do legií.

Rozeznáváme 3 základní typy auxilií – **jezdecké, pěší a smíšené**:

- **ala miliaria** (počet turm 24, jezdců v turmě 32/42, celkový počet jezdců 768/1008);
- **ala quingenaria** (počet turm 16, jezdců v turmě 32, celkový počet jezdců 512);
- **cohors miliaria peditata** (počet centurií 10, vojáků v centurii 80/1000, celkový počet vojáků 800/1000);
- **cohors quingenaria peditata** (počet centurií 6, vojáků v centurii 80, celkový počet vojáků 480);
- **cohors miliaria equitata** (počet centurií 10, vojáků v centurii 80, celkový počet vojáků 800, počet turm 8/10, jezdců v turmě 32, celkový počet jezdců 256/320, celková síla 1056);
- **cohors quingenaria equitata** (počet centurií 6, vojáků v centurii 80/60, celkový počet vojáků 480/360, počet turm 4, jezdců v turmě 32, celkový počet jezdců 128, celková síla 608/488).

V jezdecké jednotce stál v čele turmy **decurio** (i člen městské rady!) – nejvyšší je **principalis decurio princeps**. V pěší jednotce velitelem centurie **centurio**, nejvyšší je centurio **princeps**.

Součásti názvů auxilií:

civium Romanorum – složený z římských občanů, označení používané i v názvech auxilií, když v případě nějakého vojenského úspěchu získala celá (hromadně) římské občanství;

contarii – kopím vyzbrojení vojáci;

sagittarii – lučištníci;

voluntarius – dobrovolný.

Příklady názvů vojenských jednotek podle císařů

Aelia – podle císaře P. Aelia Hadriana (117-138);

Antonina – podle císaře M. Aurelia Commoda Antonina (180-192);

Antoniniana - podle císaře M. Aurelia Antonina Caracally (211-217);

Augusta – podle císaře Augusta (27 př. Kr. – 14 po Kr.; v některých případech Domitiana, 81-96);

Aurelia – podle císaře M. Aurelia Antonina (161-180);

Constantiani – podle císaře Constantia II. (337-361);

Flavia - podle císaře Tita Flavia Vespasiana (69-79);

Flavianenses - podle císaře Flavia Valeria Constantia Chlora (293-305 Caesar, 305-306 Augustus);

Severiana – podle císaře Septimia Severa (193-211);

Ulpia - podle císaře M. Ulpia Traiana (98-117).

Příklady názvů vojenských jednotek podle kmenového nebo zeměpisného původu

Alpini – obyvatelé alpských oblastí;

Aravaci – hispánský kelto-ibérský kmen;

Astures et Callaeci – kmeny v SZ části Hispánie;

Batavi – germánský kmen při ústí Rýna, v Germanii inferior;

Breuci – pannonský kmen na hranicích Pannonie a Dalmatie;

Britannica – označení jednotky podle provincie Britannie

Brittones – eponymní kmen v provincii Britannia;

Cannefates – germánský kmen v blízkosti ústí Rýna;

Dalmatae – dalmatští, označení jezdecké jednotky, původně složené z Dalmatů;

Germanica - označení jednotky podle provincií Germania;

Hemesenus (Hemesorum) - označení jednotky podle syrského města Hemesa;

Hispani – označení jednotky podle obyvatel Hispanie;

Histrica - označení jednotky podle obyvatel Istrijského poloostrova;

Lucenses - označení jednotky podle města Lucentia (provincie Hispania Tarraconensis);

Lusitani - označení jednotky podle eponymního kmene provincie Lusitania;

Mauri - označení jednotky podle severoafrického kmene Maurů;

Montani - označení jednotky podle obyvatel horských oblastí ligurského pobřeží;

Norici - označení jednotky podle obyvatel Norica;

Pannonii - označení jednotky podle obyvatel Pannonie;

Thraces - označení jednotky podle Tráků;

Tungri - označení jednotky podle kmene na území Gallia Belgica a Germania Inferior;

Vybrané názvy pomocných jednotek na pannonském limitu

Klosterneuburg	cohors I milliaria Aelia sagittariorum equitata
Vindobona	ala I Flavia Britannica milliaria
Carnuntum	ala I Thracum victrix
Gerulata	ala I Cannenefatium
Ad Flexum	cohors II Alpinorum
Quadrata	cohors III voluntariorum civium Romanum
Arrabona	ala I Ulpia contariorum milliaria
Ad Statuas	cohors I Hispanorum, cohors I Thracum
Crumerum	cohors V Callaecorum Lucensium
Slova	cohors I milliaria Ulpia Pannoniorum
Cirpi	cohors XIX voluntariorum civium Romanorum
Matrica	cohors I Alpinorum equitata, cohors milliaria Maurorum
Vetus Salina	cohors I Brittonum milliaria
Intercisa	cohors I milliaria Hemesenorum sagittariorum
Annamatia	cohors VII Breucorum, cohors I Thracum Germanica
Lussonium	cohors I Alpinorum peditata
Alta Ripa	ala I Brittonum civium Romanorum

CIL III 11996:

COH(ortis) III BR(itannorum)

(Výrobek) III cohorty Britannorum.

Kolek na cihle z Raetie, vyrobené v cihelně auxiliární (zřejmě jezdecké) jednotky.

Nepravidelné oddíly

Kromě těchto dvou základních typů jednotek existovaly menší nepravidelné oddíly. Mohly to být specializované útvary či v případě nouze narychlo svolané a nestandardně organizované a ozbrojené jednotky – tzv. **vexillatio**. Později se relativně často využívaly k ochraně hranic, tam kde by byla větší jednotka zbytečná.

Velmi malá nestandardní jednotka - **numerus**.

Votivní nápisy

Zpravidla věnovaly jednotlivé osoby jednomu nebo více božstvům a stavěly se ve svatých okrscích kolem chrámů. Většina oltářů byla stavěna jako splnění slibu (bohům).

Na nápise na začátku vždy **jméno božstva** a věnovací formule (**sacrum** – zasvěceno, věnováno). Potom jméno věnujícího, jeho úřední posty a/nebo povolání. Vždy obsahuje na konci další věnovací formuli v různých obměnách.

- **V S L M – votum solvit libens merito** – po zásluze radostně věnováno;
- **V S L L M – votum solvit libens laetus merito** – svůj slib splnil rád a po zásluze;
- **EX VOT(o) POSVIT** – věnoval podle slibu;
- **D(at) D(edicat)** – daruje, věnuje, obětuje.

Často doplněno formulí o tom, v čí prospěch se děje věnování:

- **PRO SE ET SVIS** – pro sebe a své (blízké);
- **PRO SALVTE MEA ET MEORVM** – pro blaho svoje a mých blízkých;
- **PRO SALVTE SVA ET FILIORVM** – pro zdraví svého a svých dětí.

Stavební nápisy

Velmi časté, obsahují prvky nápisů votivních, výčty úředních kariér apod.

Na stavební činnost většinou odkazuje výraz **FECIT** nebo **FACIVNDVM CVRAVIT** nebo **FIERI IVSSIT**.

Velmi časté je užití slovesa **RESTITVERE** – když se jednalo o opravu starší stavby.

V provinciích velmi časté stavební nápisy vojenské. Obsahují jméno a titulaturu císaře, název vojenské jednotky, která stavbu provedla, jméno a titulaturu místodržícího provincie. U nápisů legií ještě i jméno a titulaturu velitele legie.

Jméno místodržícího a velitele legie vždy v ablativu (často doplněno formulí **SVB CVRA** – v péči). Císař v nominativu, dativu nebo v ablativu. Předpokládá se, že tam, kde v dativu – stavební jednotka předává hotovou stavbu císaři, dedikuje. Nominativ mohl znamenat, že císař byl iniciátorem a „vedoucím“ stavby. Jeho vztah ke stavbě lze opsat slovy **ex auctoritate imperatoris**.

Klasický jednoduchý nápis na Pantheonu v Římě:
CIL VI 896:

M AGRIPPA L F COS TERTIVM FECIT

Postavil Marcus Agrippa, syn Luciův, když byl potřetí konsulem.

Stavební nápis Velkého divadla v Pompejích

**M M HOLCONII RVFVS ET CELER CRYPTAM TRIBVNALIA
THEATRVM S P**

**Marcus Marcus HOLCONII RVFVS ET CELER CRYPTAM
TRIBVNALIA THEATRVM Sua Pecunia**

Marcus Holconius Rufus a Marcus Holconius Celer přestavěli na vlastní náklady kryptu, tribuny divadla

Stavební nápis Chrámu Fortuny Augusta v Pompejích

M TVLLIVS M F D V I D TERT QVINQ AVGVR
TR MIL A POP
AEDEM FORTVNAE AVGVST SOLO ET PEQ SVA

Stavební nápis Chrámu Fortuny Augusta v Pompejích

**M(arcus) TVLLIVS M(arci) F(ilius) D(uo) V(ir) I(ure) D(icundo)
TERT(ium) QVINQ(uennalis) AVGVV
TR(ibunus) MIL(itum) A POP(ulo)
AEDEM FORTVNAE AVGVST(ae) SOLO ET PEQ(unia) SVA**

Marcus Tullius, syn Marcův, duumvir iure dicundo po třikráte, quinquennalis, augur, vojenský tribun zvolený lidem, vystavěl chrám Fortuny Augusta na svém pozemku a svým nákladem.

CIL III 4183:

**T(itus) CNORIVS SABINIANVS
EX PRAEF(ecto) ALAE CONTARIO
RVM V(ir) E(gregius) ET L(ucius) VAL(erius) VERVS DEC(urio)
C(oloniae) C(laudiae) SAVAR(iensium) SACERDOTALIS
P(rovinciae) P(annoniae) S(uperioris) CRYPTAM VIIGNIS
EXVSTAM SVMPTIBVS SVIS
REFECERVNT**

Titus Cnorius Sabinianus, bývalý velitel aly contariorum (kopiníci), skvělý muž, a Lucius Valerius Verus, člen městské rady Colonia Claudia Savaria a bývalý nejvyšší kněz Pannonie Superior, nechali na vlastní náklady obnovit kryptu zničenou požárem.

Vir egregius – titul členů jezdeckého stavu.

Crypta – zřejmě nějaká veřejná budova kultovní funkce.

sumptibus suis – na vlastní náklady

CIL XIII 5194:

**IMP(eratore) T(ito) VESPASIANO
CAESAR(e) AVG(usto) VII CO(n)S(ule)**

MARTI APOLLINI MINERVAE

ARCUM

VICANI VINDONISSENCES

CVR(antibus) T(ito) VRBANIO MATTONI, T(ito)

VALER(io) ALBANO, L(ucio) VETVRIO MELO, C(aio) COTTIO RVFO

V roce 7. konsulátu (79 po Kr.) císaře Vespasiana (vystavěli) pro Mars, Apollo, Minerva oblouk obyvatelé Vindonissy díky péči Tita Urbania Matta, Tita Valeria Albana, Lucia Veturia Mela, Gaia Cottia Rufa.....

CIL VII 241:

MP CAESAR
ERVAE FIL NE
ANUVS AVG GER
NTIFEX MAXIMV
TESTATIS XII IMP V
PER LEG VIII HI

CIL VII 241:

[I]MP(erator) CAESAR
[Divi N]ERVAE FIL(ius) NE[rva]
[Trai]ANUVS AVG(ustus) GER[m(anicus) Dac-]
[icus po]NTIFEX MAXIMV[s tribu-]
[niciae po]TESTATIS XII IMP(erator) V[I co(n)s(ul) p(ater) p(atriciae)]
[castra] PER LEG(ionem) VIII HI[sp(anam) fecit]

Stavební nápis legionářského tábora Eburacum (dnes York).

Tribunicia potestatis XII císaře Traiana je 10. prosinec 107-9. prosinec 108.

..... FRATER DIVI HADRIANI NEPOS DIVI TRAIANI PA .....
....TICVS PONTIFEX MAXIMVS TRIB POTESTATIS XXXVI I.....
.....ICVS GERMANICVS MAXIMVS ANTONINI IMP.....
.....MP II COS II VALLV CVM PORTIS ET TVRRIBVS FEC P.....
.....M HELVIO C..MENTE DEXTRIANO LEG AV.....

IMP·CAES·M·AVR·ANTONINVS·DIVI·PII·FIL·DIVI·VERI·FRATER·DIVI·HADRIANI·NEPOS·DIVI·TRAIANI·PARTHICI·PRONEPOS·
DIVI·NERVAE·ABNEPOS·AVG·GERMANICVS·MAXIMVS·SARMATICVS·PONTIFEX·MAXIMVS·TRIB·POTESTATIS·XXVI·IMP·VIII·COS·III·PP·
ET·IMP·CAES·L·AVRELIVS·COMMODOVS·AVG·SARMATICVS·GERMANICVS·MAXIMVS·ANTONINI·IMP·FIL·D·PII·NEP·D·HA
DRIANI·PRON·D·TRAIANI·ABN·D·NERVAE·ADN·TRIB·POT·III·IMP·II·COS·II·VALL·M·CVMPORTIS·ET·TVRRIBVS·EFC·PER·LEGIONEM·III·
ITALICAM·CONCORDEM·CVRAM·AGENTE·M·HELVIO·ELEMENTE·DEXTRIANO·LEG·AVGG·PR·PR

**[Imp(erator) Caes(ar) M(arcus) Aur(elius) Antoninus Divi Pii fil(ius) Divi Veri]
FRATER DIVI HADRIANI NEPOS DIVI TRAIANI PA[rthici pronepos] /**

**[Divi Nervae abnepos Aug(ustus) Germanicus maximus Sarma]TICVS PONTIFEX
MAXIMVS TRIB(uniciae) POTESTATIS XXXVI I[mp(erator) VIII co(n)s(ul) III p(ater)
p(atriciae)] /**

**[et imp(erator) Caes(ar) L(ucius) Aurelius Commodus Aug(ustus) Sarmat]ICVS
GERMANICVS MAXIMVS ANTONINI IMP(eratoris) [fil(ius) D(ivi) Pii nep(os) D(ivi)
Ha] /**

**[driani pron(e)pos) D(ivi) Traiani abn(e)pos) D(ivi) Nervae adn(e)pos) trib(uniciae)
pot(estatis) IIII i]MP(erator) II CO(n)S(ul) II VALLV[m] CVM PORTIS ET TVRRIBVS
FEC(erunt) P[er legionem III] /**

**[Italicam concordem curam agente] M(arco) HELVIO C[le]MENTE DEXTRIANO
LEG(ato) AV[g(ustorum) pr(o) pr(aetore)]**

Stavební nápis legionářského tábora Castra regina (Regensburg).

Chybně vytesané číslo tribunicia potestas císaře marky Aurelia. Místo XXXVI mělo být XXXIII (tj. 10. prosince 178-9. prosinec 179).

VICAELOI FEM BON

OLEG XIX ANN LIII

CIDIT BELLO VARIANO OSSA

IN FERRE LICEBIT P CAELIVS

SEM FRATER FECIT

M CAELIOT F LEM BON
... O LEG XIX ANN LIII S
...CIDIT BELLO VARIANO OSSA
...N FERRE LICEBIT P CAELIVS T F
LEM FRATER FECIT

**M. CAELIO T. F(ilio) LEM(onia) BON(onia)
[c(enturioni) I] O(rdinis) LEG(ionis) XIIIX ANN(orum) LIII S(emissis)
[oc]CIDIT BELLO VARIANO. OSSA
[3 i]NFERRE LICEBIT. P. CAELIVS T. [f(ilius)]
LEM(onia) FRATER FECIT**

Marcu Caeliovi, synovi Tita, z tribue Lemonia, z Bononie (Boloňa) centuriovi 1. řádu XVIII. legie. V 53,5 letech padl ve Varově válce (tj. roku 9 po Kr.). Jeho kosti mohou být zde uloženy. Publius Caelius, syn Tita z tribue Lemonia, jeho bratr, nechal postavit.

Nápisy vedlejších postav:

M CAELIVS

M L

PRIVATIVS

M CAELIVS

M L

THIAMINVS

Náhrobek M. Caelisa - jeden z nejranějších dokladů datovatelných nápisů z oblastí severně od Alp.

Je to jediný epigrafický pramen k Varově porážce v Teutoburském lese.

Sloužil v XVIII. legii, která měla stálý tábor Vetera (Xanten) a spolu s legiemi XVII a XVIII byla zničena Germány.

Na náhrobku je vyobrazen s révovou holí (vitis) – odznakem centuriona. Zřejmě byl centurionem 1. cohorty.

Vedlejší postavy na náhrobku jsou jeho propuštěnci, kteří se podle pohřebního práva mohli nechat pohřbít v hrobce svého patrona

RIU 707:

**D(is) M(anibus)
MEMORIAE AVRELIAE VALERIAE
QUAE VIXIT ANN(os) XX AVR(elius)
VALERIANVS, VET(eranus) EX DEC(urione)
AL(ae), DEC(urio) M(unicipii) M(ogetianae) ET AELIA IVS
TA PARENTES FILIAE DVLCISSIMAE FECERVNT ADI
VVANTE DOMITIANO
OPT(ione) SPEI, FRATRE**

DM. Na památku Aurelie Valerie, která žila 20 let. Aurelius Valerianus, z vojska propuštěný v hodnosti decuria, decurio města Mogetiana, a Aelia Iusta, rodiče, nechali zhotovit (sarkofág) pro svou nejmilejší dcerušku, za přispění bratra Domitiana, který je optio spei
Sarkofág, 1. třetina 3. st. po Kr., Odiavum (Almásfüzitő).

ala III Augusta Thracum sagittaria – třetí jezdecká ala thráckých lučištníků, stanovovala v Odiavu od 118/119 do konce 3. st.

decurio – důstojník jezdeckého sboru

optio spei – poddůstojník v legii (Domitianus Aurelius sloužil v sousedním Brigetiu u legio I adiutrix)

decurio – člen městské rady

Mogetiana – municipium založený císařem Hadrianem v Pannonii Superior (v okolí Somlóvásárhely)

I O M
ET GENIO LOCI
L SEPTIMIVS BELLVS SIG LEG XXII R
OPTIO NAVALI
V S L L M
SATVRNINO ET
GALLO COS

**I(ovi) O(ptimo) M(aximo)
ET GENIO LOCI
L. SEPTIMIUS BELLVS SIG(nifer) LEG(ionis) XXII [p]R(imigeniae)
OPTIO NAVALI(orum)
V(otum) S(olvit) L(ibens) L(aetus) M(erito)
SATVRNINO ET
GALLO CO(n)S(ulibus)**

Iupiteru Optimu Maximu a Geniu loci věnoval Lucius Septimius Bellus, signifer legie XXII Primigenia, Optio navaliorum, za konzulátu Saturnina a Galla (= 198).

L. Septimius Bellus byl poddůstojníkem v XXII. legii (2. stupně – signifer) a poddůstojníkem (optio) rýnské flotily.

CIL III 2328:

**[Imp(erator) Caes(ar) divi f(ilius)] Augustu[s pont(ifex) max(imus)
co(n)s(ul) XIV imp(erator) XXI trib(unicia) potest(ate)] XXXVII
pater patriae**

**Ti(berius) C]aes(ar) [divi Augusti f(ilius) Augustus
po]nt(ifex) max(imus) [co(n)s(ul) II imp(erator) VI trib(unicia)
potest(ate) XVI]
m[urum turresq(ue) dederunt]**

Stavební nápis městských hradeb a věží Emony (Ljubljana/Lublaň).
Podle titulatury Tiberia lze nápis datovat po 10. březnu 15 po Kr. (od té
doby byl pontifex maximus).

CIL XIII 8308:

T FLAVIVS BASSVS MVCALAE
F DANSALA EQ ALAE NORI
CORV TVR FABI PVDENTIS
AN XXXXVI STIP XXVI H F C

CIL XIII 8308:

**T(itus) FLAVIVS BASSVS MVCALAE
F(ilius) DANSALA EQ(ues) ALAE NORI
CORV(m) TVR(ma) FABI PVDENTIS
AN(norum) XXXXVI STIP(endiorum) XXVI H(eres) F(aciendum)
C(uravit)**

Titus Flavius Bassus, syn Muculy, z Dansaly (Thracia), jezdec aly Noricorum, turmy Fabia Pudenta, ve věku 46 let, 26 let služby.
Náhrobek z 1. st. po Kr., Kolín n. Rýnem

O M ET GEN LOC
TVTELLAE
MATVRINIVS VIC
TOR SIGN SILVINI
VS SECVNDVS B F
LEG VERECVNDI
VS TERTIV B F PR
SEPT MVCIANVS
IMM FIG PRIMINIVS IVSTINVS IMM FIG
DO NO SERO
ERV M ET MARCELO C

**[I(ovi)] O(ptimo) M(aximo) ET GEN(io) LOC(i)
[et] TVTELLAE
MATVRINIVS VIC
TOR SIGN(ifer), SILVINI
VS SECVNDVS B(ene)F(iciarius)
LEG(ati), VERECVNDI
VS TERTIV[s] B(ene)F(iciarius) PR(aefecti)
SEPT(imius) MVCIANVS
IMM(unis) FIG(linarius), PRIMINIVS
IVSTINVS IMM(unis) FIG(linarius)
[imp(eratore)] DO(mino) NO(stro) SE[ve]RO [Alexand(ro)
it]ERVVM ET MARCEL<L>O C(onsulibus)**

IOM a Geniu loci a Tutelle postavili (oltář) Maturinius Victor signifer, Silvinius Secundus beneficiarius legáta, Verecundius Tertius beneficiarius praefecta, Septimius Mucianus a Priminius Iustinus immunové v legionářské cihelně, za druhého konzulátu císaře našeho pána Alexandra Severa a Marcella (tj. v roce 226).

Typická ukázka votivních nápisů legionářů. Podle naleziště v Bonně zřejmě patřili k legio I Minervia. Všichni jsou uvedeni s hodností – všichni jsou principales:

- signifer, nosič odznaku legie;
- beneficiarius legáta legie, poddůstojník v štábu velitele legie;
- beneficiarius praefecta castrorum, zřejmě poddůstojník se správnými úkoly;
- immunis (osvobození), poddůstojníci jako dozor v legionářské cihelně – figlinarius (cihelna = figlina).

RIU 401:

I * O * M
V * S * L * M
ATILIVS
FAVOR

RIU 401:

**I(ovi) O(ptimo) M(aximo)
V(otum) S(olvit) L(ibens) M(erito)
ATILIVS
FAVOR**

IOM. Svůj slib rád a po zásluze splnil Atilius Favor.
Oltář, Brigetio, 2.-3. st

RIU 653:

TRA<n>S
ITU (dei)

Transitovi.

Transitus – „přechod“. V Mithrově svatyni se uctíval jako zosobnění podzimu.

Oltář, Mocsá-Tömördpuszta, 3. stol.

I O M
SACR
L ALBVCIVS
CLAVD
ALBVCIANVS
MISENO LEG I
AD P F

**I(ovi) O(ptimo) M(aximo)
SACR(um)
L(ucius) ALBVCIVS
CLAVD(ia tribu)
ALBVCIANVS
MISENO, (centurio) LEG(ionis) I
AD(iutricis) P(iae) F(idelis)**

(Zasvěceno) IOM. (Postavit nechal) Lucius Albucius Albucianus, z tribue Claudia, z Misena, centurio legie I adiutrix pia fidelis.

Oltář nalezený v Brigetiu (Komárom-Szőny), vznikl mezi 120-150 po Kr.

Misenum – colonia založená císařem Claudiem v Neapolském zálivu, kde byl jeden z přístavů císařské flotily.

Legio I adiutrix pia fidelis – posádka v Brigetiu v letech 89-101 a od 118/119. Přívlastek pia fidelis obdržela za 2. dácké války císaře Traiana (105/106).

I O M
PRO SALVTE
MEA ET MEORVM
EGO DOMITIVS
TERENTIANVS
OPT P P EX VOT
POSVI L M

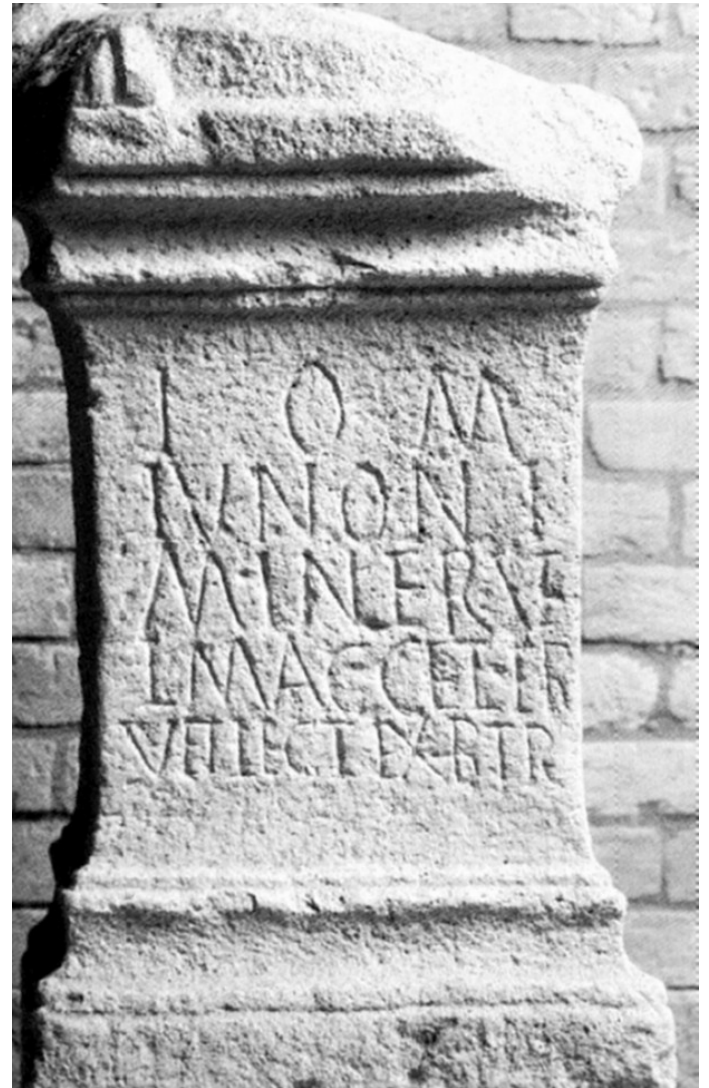
**I(ovi) O(ptimo) M(aximo)
PRO SALVTE
MEA ET MEORVM
EGO, DOMITIVS
TERENTIANVS,
OPT(io) P(rimi) P(ili) EX VOT(o)
POSVI L(ibens) M(erito)**

IOM (věnováno). Pro blaho svoje a mých blízkých, já Domitius Terentianus, optio primuspila, jsem nechal ex voto postavit.

Oltář nalezený v Brigetiu (Komárom-Szőny), kol. roku 200
optio primi pili – vyšší poddůstojník, sloužící u prvního centuriona legie.

RIU 656:

I O M
IVNONI
MINERVE
L MAG CELER
VET LEG I EX B TR

**I(ovi) O(ptimo) M(aximo)
IVNONI
MINERV<A>E
L(ucius) MAG(ius) CELER
VET(eranus) LEG(ionis) I <ad(iutricis)> EX B(eneficiario) TR(ibuni)**

IOM, Junoně, Minervě (nechal postavit) Lucius Magius Celer, veterán legie I adiutrix (který do služby odcházel z postu) beneficiarius tribuni.

Oltář z 2.-3. st., Szák.

Beneficiarius tribuni – poddůstojník se správními úkoly v štábu tribuna militum legie.

I O M
L MANILIVS
FLORVS MIL
LEG X G B F
COS V S L M

**I(ovi) O(ptimo) M(aximo)
L(ucius) MANILIVS
FLORVS MIL(es)
LEG(ionis) X G(eminae) B(ene)F(iciarius)
CO(n)S(ularis) V(otum) S(olvit) L(ibens) M(erito)**

Oltář z 1. pol. 3. st., Savaria (Szombathely)

CIL III 4172:

-----|
LIBERALIS EQ
LEG XIII G
V S L M

-----|
LIBERALIS EQ(ues)
LEG(ionis) XIII G(eminae)
V(otum) S(olvit) L(ibens) M(erito)

... Liberalis, jezdec legie XIII Gemina věnoval...
Oltář z 2. pol. 2. st., Savaria (Szombathely).

RIU 743:

**I(ovi) O(ptimo) M(aximo)
PRO SAL(ute) IMP(eratoris)
COL(legium) MONT(anorum)
EX SVO RES(tituit)**

IOM. Pro blaho císaře nechalo z vlastní vůle renovovat collegium montanorum (sbor obyvatel hor).

Zřejmě původně nápis umístěn na nějaké stavbě – proto restituit.
Kameničná-Balvany (Slovensko), období Severovců.

CIL III 11009:

**TERR(ae) MAT{E}RI
ET M(inistrae) PRISCILL<a>E
OB COMMEN
DATAM ET RESTITV
TAM FIDEM
AEL(ius) STRATO
NICVS V(otum) L(ibens) L(aetus) M(erito)
BRIGETI(one)**

Terra Mater a její služebně (kněžně) Priscille za svěřený a vrácený „fides“ splnil Aelius Stratonicus svůj slib rád a po zásluze v Brigetiu.

Terra Mater – bohyně země.

Aelius Stratonicus byl zřejmě obchodník, který v chrámu Terry Mater uložil a pak v pořádku vyzvedl nějakou finanční částku.

RIU 435:

I(ovi) O(ptimo) M(aximo) D(olicheno)
DOMITIVS TITVS DEC(urio)
SELEV(cia) ZEVMGMAE PRO SALVTE
SVA ET SVORVM OM(nium) V(otum) S(olvit) L(ibens) L(aetus) M(erito)

IOM Dolichenovi. Svůj slib rád a po zásluze pro blaho svoje i všech svých splnil Domitius Titus decurio původem ze Seleucia Zeugma.

Iupiter Dolichenus – hlavní božstvo (Ba'al) města Doliche v Syrii (dnes Dülük v Turecku). Vojáci a obchodníci syrského původu rozšířili jeho kult po celé říši. Na nápisech věnovaných Dolichenovi je často mezi O a M **břečťanový list!** Jinak D nemusí nutně znamenat jen Dolichena.

Seleucia Zeugma – město v Syrii na břehu Eufratu.

Domitius Titus byl decurionem města Brigetia, které statut municipia získal za Septimia Severa.

Votivní reliéf, Brigetio – Dolichenum, doba Severovců.

RIU 709:

**NYMPHIS
SACRVM
L AVRELIVS
GALLVS
LEG AVG**

Věnováno nymfám. Lucius Aurelius Gallus, velitel legie (legatus Augusti, legio I adiutrix).

Nimphae – bohyně pramenů, moří, hor. V Pannonii se uctívaly ve svatyních u léčivých pramenů.

Neszmély, mezi 191-193/194 po Kr.

RIU 631:

**M(atri) D(eum) M(agnae)
VALER(ia) MARINA
[pro sa]LVTE
[sua et Ma]RINI**

Magně Mater bohů. Valeria Marina pro blaho svoje a Marina .. (nechala postavit).

Magna Mater (Kybele) – bohyně plodnosti.

Iža, castellum, 2./3. st.

CIL III 4298:

**MERCVRIO
SACRVM
EX VIS Γ U Γ M(arcus) V
AL(erius) MARINVS
VET(eranus) LEG(ionis) I AD(iutricis)
P(iae) F(idelis) EX SIG(nifero)
DEC(urio) BRI(getionensium) QVI
MAGISTRAT
V(otum) S(olvit) L(ibens) M(erito)**

Věnováno Merkurovi. Podle snu Marcus Valerius Marinus, veterán legie I adiutrix, bývalý signifer, decurio brigetijských, který je též úředníkem. Svůj slib rád a po zásluze splnil.

Oltář, Brigetio, mezi léty 120-193.

**AÉCORNAE
AVG(ustae) SAC(rum)
ÉMONIÉNSÉS
QVI
CÓNSISTVNT
FINIBVS
SAVAR(iae)
V(otum) S(olvit) L(ibens) M(erito)**

Votivní nápis ze Savarie, 1. pol. 1. st.

Bohyni Aecorna rádi a po zásluze (věnovali) emonští, usazení v okolí Savarie. Aecorna – místní bohyně, původem illýrská, jejíž svatyně se nacházela v Emoně.

Protože se Savaria nezmiňuje jako colonia, nápis pochází ještě z dob před Claudiem a dokládá, že občané Emony se zde usazovali již před založením colonie.

CIL III 11936:

**[Genio castror]VM
T(itus) FL(avius) ROMA
NVS ULPIA NO
VIOMAGI BA
TA<v>VS DEC(urio) AL(ae)
I FLAVIAE PR
AEPOSITVS**

Geniu tábora (věnoval) Titus Flavius Romanus z Noviomagu (dn. Nijmegen), Batav, decurio aly I Flavia, velitel.

Věnovací nápis, nalezený v táboře Pfünz, ca. 2. st. po Kr.

V Pfünz v této době stanovovala Cohors I Breucorum civium Romanorum equitata. Ala I Flavia stanovovala ve vedlejší táboře (Kösching).

Není jasné, co znamená Ulpia. Praepositus jako velitel znamená, že velel části (zřejmě jezdeckému oddílu v jinak pěší kohortě), nikoli celé jednotce.

CIL XIII 8272:

**C(aius) DECCIUS L(ucii) F(ilius)
PAPIRIA (tribu) TICINI
MILES LEG(ionis) XX
PEQVARIUS ANN(orum)
XXXV STIPENDIORV(m)
XVI H(ic) S(itus) E(st)**

Gaius Decius, syn Lucia, z Papiria triube, z Ticina, voják 20. legie, veterinář, 35 let starý, 16 služebních let, je zde pochován.

Pequarius – veterinář, stejně jako lékaři, patří mezi immunes.

Nárhobek z 1. pol. 1. st. po Kr., Kolín n. Rýnem

CIL XIII 6230:

**ARGIOTALVS
SMERTVLITANI
F(i)lius) NAMNIS EQV(es)
ALA INDIANA
STIP(endiorum) X ANNO(rum)
XXX H(ic) S(itus) E(st)**

Argiotalus, syn Smertulitana, z kmene Namnetů (dnešní Nantes), jezdec aly Indiana, je zde pochován po 10 letech služby, ve věku 30 let.
Náhrobek z 1. pol. 1. st., Worms

CIL XIII 197:

**GENIALIS CLVSIOD(i) F(ilius) IMAG(inifer) EX COH(orte) VII
RAE(torum) / AN(norum) XXXV STIP(edniorum) XIII H(eres)
P(osuit)**

Genialis, syn Clusioda, imaginifer z cohors VII Raetorum, 35 let starý,
13 let služby.

Náhrobek z Mainz-Wesenau, Vespasianus

imaginifer – poddůstojník, nosič obrazu císaře (imago)

Cohors VII Raetorum equitata – za Claudia ve Vindonisse, pak
přesunuta na germánský limes.

VICTORIAE

AVGVSTORV
EXERCITVS CVILAV
GARICIONESEDTMIL

LII DCCCLV
IAN SLEG LEG II AD CVR I

CIL III 13439:

**VICTORIAE
AVGVSTORV(m)
EXERCITVS 「q」 VI LAV
GARICIONE SEDIT MIL(ites)
L(egionis) II DCCCLV
[M(arcus) VAL(erius MAXIM)IAN<u>S LEG(atus) LEG(ionis) II
AD(iutricis) CVRAV(it)**

Victorii císařů (věnovalo) vojsko, které se zdržovalo v Laugariciu, 855 vojáků legie II adiutrix. Marcus Valerius Maximianus, velitel legie II adiutrix se postaral (o nápis).

Victoria – bohyně vítězství.

legio II adiutrix – posádkou v Aquincu (dn. Budapešť) v letech 89-105 a od vlády Hadriana do pozdní antiky.

Vyčleněná jednotka (exercitus) o síle 855 mužů strávila zimu 179/180 v okolí Trenčína. Na památku této události byl vytesán nápis na hradní skále v Trenčíně.